

Deel 5: De erfgenamen (1997)

5.1. Het verhaal

5.1.1. Ernst en Matko

Sinds “de Wende” zijn zeven jaar verlopen; een periode die lang genoeg is om iets van de toendertijd geformuleerde wensbeelden gerealiseerd te hebben. Het verwerven een stuk persoonlijk geluk was natuurlijk het doel van bijvoorbeeld de kinderloze Ernst, maar ook van de 14 jarige Matko.

Matko is de zoon van een Joegoslavische vrouw die hem een aantal jaren geleden heeft achtergelaten bij een vriendin in Schabbach om hem zo te vrijwaren van de burgeroorlog in zijn vaderland. Matko verlangt erg naar zijn moeder. Hij voelt zich eigenlijk door haar verlaten. Ernst leert hem kennen op het vliegveld Hahn, wanneer hij daar bezig is een opvolger te kopen voor zijn oude Cessna. De jongen is geïnteresseerd in vliegtuigen en in techniek. Ernst bekommert zich om de jongen, die op zijn oude bromfiets en met zijn Amerikaanse pilotenjack door de omgeving struint.

Ernst is bezig met een ambitieus project. Hij wil zich met de bouw van een museum aan de Goldbach onsterfelijk maken. Zijn imponerende verzameling expressionisten denkt hij onder te brengen in een kunststichting, die ze openbaar kan maken. Het bestek voor de bouw is al klaar en de financiering is rond. Ernst weet echter dat hij desondanks een eenzaam man zal blijven, zonder gezin, zonder geborgenheid en liefde. Dit vacuüm in zijn bestaan zou opgevuld kunnen worden door Matko te adopteren. Maar Ernst stelt de beslissing of hij Matko zal opleiden tot zijn opvolger uit.

5.1.2. Herman, Clarissa en Lulu

Hermann en Clarissa zijn duidelijk weer nader tot elkaar gekomen, maar de prijs voor hun samen zijn is hoog. Clarissa's tumor voert hen op een lijdensweg langs operatiekamers, klinieken en riskante therapieën. Hermann bezoekt de zieke dagelijks en verzorgt haar vol liefde. Zijn dochter Lulu en kleinzoon Lukas logeren bij hem op het Gündersodehuis. Als assistent van architect Delveau van het museum van Ernst heeft zij de rol van opzichter bij de bouw gekregen. Met grote daadkracht manifesteert ze zich op het bouwterrein en bevordert zij de voortgang.

5.1.3. Schabbach contra de Simons

De bouw van het museum heeft echter niet de steun van de burgers van Schabbach. In het dorp is veel veranderd. De vanzelfsprekende gemeenschapszin heeft het moeten afleggen tegen het eigen belang. Er zijn veel nieuwe inwoners die dure villa's hebben neergezet. Zij krijgen een groeiende invloed op de lokale politiek. Zij willen de landelijke rust waarvoor ze juist gekomen zijn, bewaren en genieten van de natuurlijke idylle. Een museum zou echter een grote bezoekersstroom met zich mee brengen en daar zitten ze niet op te wachten. De import Schabbachers zijn een campagne tegen Ernst en zijn project begonnen en hebben dat verbreed tot een actie tegen de hele Simon-dynastie. Ze vinden daarvoor het nodige draagvlak bij de originele Schabbacher bevolking, omdat die de gevolgen ondervinden van het slechte ondernemerschap van Hartmut Simon. De “Optische Werke Simon” zijn na de dood van Anton steeds verder in de problemen geraakt en menig inwoner vreest voor zijn baan en voor een onbezorgde toekomst. Hartmut is –door in zee te gaan met de heer Böckle- in de greep gekomen van een internationaal concern dat hem als concurrent graag wil elimineren.

Ernst zet nog als argument voor de bouw van het museum in dat het de nodige werkgelegenheid met zich meebrengt en Schabbach uit de financiële misère kan redden. Omdat hij een van de Simon's is worden zijn woorden niet vertrouwd.

5.1.4. Ernst op zoek naar een erfgenaam

In zijn toenemende gevoel van eenzaamheid komt Ernst op het idee om na te gaan of er ergens op de wereld wellicht een onecht kind van hem bestaat. In zijn zwervend vliegeniersbestaan heeft hij met diverse vrouwen gedurende korte tijd een relatie gehad. Misschien is uit een van de verhoudingen met een kind over gebleven, waaraan hij dan zijn vermogen en alle onvervulde wensen zou kunnen nalaten. Ernst huurt privé-detective Meise uit Frankfurt in om een onderzoek in te stellen in alle plaatsen waar hij ooit heeft gewoond. De uitslag van dat onderzoek krijgt hij echter niet meer te horen.

Na veel emotionele discussies, in de gemeentehuis, maar ook in het café van Rudi Molz, besluit de gemeenteraad om de bouwvergunning voor het museumproject uiteindelijk niet te verlenen. Op de hielen gezeten door journalisten die zijn commentaar willen, stapt Ernst in zijn vliegtuig en vliegt zich te pletter tegen de Loreley.

5.1.5. Na de dood van Ernst

Zijn dood vergroot de familieproblemen. De neven en nichten van Hermann die erfgenaam zijn, vechten om hun aandeel in het vermogen. De familie komt voor beraad bijeen in het Günderodehuis. Daar komt het tot heftige confrontaties. Hermann en Lulu pleiten ervoor om het museumproject voort te zetten en zo Ernst verzameling te behouden. De rijken in de familie willen die juist verkopen. Ook Hartmut wil natuurlijk geld zien, want daarmee zou hij zijn bedrijf kunnen redden uit de klauwen van de heer Böckle.

Dan belt meneer Meise, de detective, op met de mededeling dat Matko, de jongen waar Ernst zo op gesteld was, waarschijnlijk ook zijn zoon is. Verontrust gaat de familie de strijd tegen deze jongen aan. Als potentiële miljonair uit Bosnië wordt hij het mikpunt van nijd en haat, ook bij zijn klasgenoten en bij de inwoners van het dorp.

Hermaan haalt de jongen, die er niets aan kan doen, ter bescherming bij zich in huis. Maar Meise heeft de moeder van Matko laten overkomen vanuit Bosnië, maar die is als gevolg van de oorlog daar heel erg veranderd; het is zijn lieve en hartelijk moeder van vroeger niet meer. Zij en haar zoon worden gedwongen een DNA-test te ondergaan in Mainz.

Voor Matko wordt het allemaal te veel. Hij klimt de Loreley-rots op naar de plek waar Ernst, de enige mens die hij vertrouwde, dodelijk is verongelukt. Daar wordt hij ontdekt. De politie en zijn vervreemde moeder komen tot op een paar meter, maar dan stort hij zich naar beneden.

5.1.6. Clarissa overwint haar ziekte

De tragedie gebeurt op het ogenblik dat Hermann de beter worden Clarissa terug brengt naar het Günderodehuis. Vandaar is de aanblik van de Loreley vertrouwd en vriendelijk. Ze hebben nieuwe hoop op een gelukkige tijd.

De film eindigt met de mededeling dat de DNA-test uitwees dat Matko niet de zoon van Ernst was.

5.2. Commentaar

5.2.1. Drie lijnen

In deze aflevering zijn twee hoofdverhaallijnen en een nevenlijn:

- De geschiedenis van Matko en Ernst
- Het museumproject van Ernst
- De ziekte van Clarissa.

5.2.2. De titel

In het centrum van deze episode staat (meer nog dan in het tweede deel) Ernst Simon. Zijn karakter wordt vanuit twee verschillende perspectieven belicht. Aan de ene kant, op een persoonlijke manier, via zijn vaderlijke vriendschap voor de jonge Matko, anderzijds via zijn (reeds altijd) moeizame verhouding met het openbare leven in Schabbach. Dramaturgisch consequent laat Reitz hem dodelijk verongelukken, waarna een niets verhullende strijd ontstaat over zijn nalatenschap. Daarmee is gelijk de titel verklaard.

Voor de Engelstalige versie van Heimat 3 werd de titel kennelijk niet duidelijk genoeg gevonden. Op BBC 4 werd “De Erben” niet letterlijk vertaald tot “The heirs”, maar werd gekozen voor “Follow me”, ongetwijfeld een verwijzing naar de tekst die op de trui van Matko stond. Wordt daarmee bedoeld dat Ernst dood een oproep was aan Matko om hem te volgen in de dood?

5.2.3. Patrick Meyer speelt Matko.

Op een beurs voor tweedehands vliegtuigen op het vliegveld Hahn leert Ernst de veertienjarige Matko kennen. Diens moeder was ooit hulp in de huishouding bij hem. Matko was neergezet als een eenvoudige, maar verstandige en gevoelige jongen, Hij wint de vriendschap van ernst via hun gemeenschappelijke geestdrift voor alles wat met vliegen te maken heeft.

De zielsverwantschap wordt door Reitz verduidelijkt met een verwijzing naar Heimat 1. We zien namelijk Matko over het veld lopen met het modelvliegtuig dat Ernst ooit heeft gebouwd met Otto Wohlleben, die echter vader van Herman. Matko’s vliegeniersjack is getooid met de woorden „Follow Me“. In eerst instantie zou dat ook de titel zijn van deze aflevering, maar dat idee is –om redenen die bij geen van de kijkers bekend is- verlaten. Ook de vleugellamme duif die door Matko wordt verzorgd heeft symbolische betekenis.

Patrick Meyer, een jongen uit de Hunsrück, heeft van Matko een prachtige rol gemaakt.: sober, doelgericht en kwetsbaar. In werkelijkheid volgt Patrick een opleiding in de commerciële sector. Hij werd ontdekt door Helma Hammen (belast met de casting van de spelers uit de Hunsrück) als conferencier op een verjaardagsfeestje. Het was zijn eerste kennismaking met het medium film. Nar verluid was het werken met hem ongecompliceerd. Met vanzelfsprekendheid gaf hij invulling aan de instructies die hij van Reitz kreeg. Ook de samenwerking met Michael Kausch ging als vanzelf. Die heeft bij hem het stotteren ingestudeerd. In het afsluitende feest van Heimat 3 heeft Edgar Reitz hem van amateur toneelspeler „bevorderd“ tot acteur. Daarbij moet bedacht worden dat de omstandigheden op de set vaak zeer zwaar zijn. Voor Patrick extra, omdat hij gehandicapt is door een excemineuze aandoening, waardoor hij windsels om zijn handen moet hebben. De grootste beproeving was de scène, waarin hij van de Spitznack moet springen. Het was toen 40°C en hij moest zijn vliegersjack aanhouden.

In een aantal commentaren komt naar voren dat men de rol van Matko te groot vindt: dat hij meer zendtijd / aandacht krijgt dan nodig is om de eenzaamheid van Ernst toe te lichten. Hij komt in één deel Heimat binnen om er in hetzelfde deel weer uit te verdwijnen. De rol van detective Meise wordt in elk geval te omvangrijk gevonden.

5.2.4. Het museumproject.

Naast het verhaal van Ernst en Matko staat de geschiedenis van het museumproject. Ondanks de steun van prominente provinciale politici roept het weerstand op bij de dorpsbevolking. Volgens sommige zijn het rijke villabewoners, anders zien er meer milieufreaks in, die bedenkingen hebben. Terecht kunnen die zeggen: Is het niet wat vreemd dat wij als importbevolking hier het landelijke leven moeten verdedigen? Veel meer dan de nieuwe bewoners (die spelen ook vandaag nog echt geen grote rol in de gemeentepolitiek) is het de geborneerdheid van de lokale bestuurders die ervoor zorgt dat de bouwvergunning wordt geweigerd. Wie in bestuurlijke verhoudingen thuis is, zal overigens bevestigen dat het zo in de praktijk niet gaat. Er is eerder kan dat er iets geritseld wordt dat eigenlijk niet mag, dan dat iets bewust wordt getraineed dat aan de regels voldoet. Rudi Molz richt zijn commentaar dan ook op de leden van de gemeenteraad: “Onze lieve heer heeft rare kostgangers.” Ernst stapt – op de vlucht voor een aanstormende meute verslaggevers- vertwijfeld in zijn vliegtuig, waarna hij in een dramatisch scène voor de ogen van Herman en Lulu tegen de rotsen van de Loreley vliegt.

Een mooie verwijzing naar Heimat is dat Matko ter herinnering aan Ernst rode anjers vanaf de rots gooit. Ooit gooide Ernst vanuit een vliegtuig een bos anjers: ter gelegenheid van de huwelijksluiting tussen zijn broer Anton (in Rusland) en Martha (in Schabbach).

5.2.5. De dood van ernst: een ongeluk of zelfmoord?

De vraag of Ernst zelfmoord pleegde (of niet) is uiteraard in de discussie gesteld. In eerste instantie wordt verondersteld dat Ernst in overspannen toestand (boos en eenzaam) geen uitweg meer zag. Daarom zou hij Matko bewust niet meegenomen hebben. De aanhangers van deze gedachte vonden het allemaal wel erg melodramatisch. Anderen kwamen op grond van de beelden tot een ander conclusie. Wanneer Ernst boven het Rijndal vliegt zie je rook uit de motor komen. Hij kijkt ook naar de controle-instrumenten en zakt iets onderuit alsof hij nog iets wil doen om de crash te voorkomen. Hij beseft echter dat het te laat is en een seconde voor hij tegen de rots knalt, sluit hij zijn ogen. toekomst meer zag. Ook nu is er een scène ,waarbij het vliegtuiggeluid wegvalt en er alleen muziek is . Juist door de onverwachte weergave krijgt het meer kracht.

5.2.6. De ziekte van Clarissa

Tegen de achtergrond van de hoofdverhaallijnen beleven we de (tenslotte succesvolle) strijd van Clarissa tegen de kanker.. Compromisloos takelt Reitz zijn eigen vrouw toe om het ziekte proces in beeld te brengen.

Herman zorgt vol opoffering voor haar . Terwijl hij voortduren zwaarmoedig was, laat hij zich nu van de lichte, vrolijke kant zien. Waarom was hij steeds zo? De meeste kijkers vinden dat Salome Kammer de rol met verve speelt. Het is maar een beperkt aan tal fragmenten, maar samen geven zijn een goed beeld. Men weet precies wat er aan de hand is. Meer details zijn niet nodig.

De ziekte van Clarissa kan ook gezien worden als een kans voor Herman om eindelijk uit zijn lethargie te ontwaken, actief te worden en verantwoordelijkheid te tonen. Edgar Reitz zegt hier zelf over: Laten we ons de vreselijke situatie nog eens voor ogen stellen. Clarissa heeft

hem verlaten, maar nu komt ze terug en ze is ziek. Ze heeft een levensbedreigende ziekte. Die zat natuurlijk al lang in haar, maar hij heeft het niet geweten. Hij ziet haar plotseling in deze vorm voor zich, terwijl hij haar altijd heeft gezien als iemand die sterker is dan hij; die de vrijheid had om eenvoudig weg te gaan. Nu ziet hij dat zijn geliefde ziek is en zijn hulp nodig heeft. Dan draait alles nog een keer om. Ze werkt op hem in als een vreemde en de liefde kan opnieuw ontstaan.

5.2.7. Algemeen over deel 5

Opgemerkt wordt dat deel 5 de aflevering is die het best geschikt is om helemaal separaat bekeken te worden. Net als "Hermännchen" van Heimat 1 is het een complete speelfilm geworden. Er zitten wel de nodige clichés in verwerkt: de inzet van milieuactivisten, de gierigheid van erfgenamen, de doortrapte detective, de besluiteloze gemeenteraad. Over dat laatste is veel gepraat in de Hunsrück zelf. Eva Maria Schneider vond dat het getoond werd zoals het gaat. Ze moeten de spiegel maar eens voor gehouden krijgen..

Opgemerkt is ook dat de aandacht wel erg gericht is op het vasthouden van de aandacht van een groot publiek. De kijkcijfers geven de doorslag.

Kritiek is er op het beeld dat van de politie wordt geschapen een op de haatdragendheid die de bevolking zou tonen ten opzichte van mensen die een keer (financieel) geluk hebben. Dat laatste is zeker geen specifieke eigenschap van de Hunsrück. De politie wordt neergezet als de handlanger van dorpsbekrompenheid. Ze achtervolgen een veertienjarige jongen als een misdadiger en rukken hem de sleutel van de grot uit de vingers. Daarnaast hebben ze hem al maanden door de omgeving zien crossen op zijn bromfiets terwijl hij geen helm droeg.

Aanmerkingen zijn er verder gemaakt op het feit dat de figuur van Matko in de eerdere delen niet is geïntroduceerd. Ook vindt men het vreemd dat helemaal niets meer wordt vernomen van Galina. Hoe is het eigenlijk gegaan met de integratie van de Ruslandduitsers?

Dramaturgisch gezien hebben de meeste kijkers wel vrede met het einde van de episode.

Matko's dood praktisch het eind is van de film.

5.2.8. Opmerkingen over Herman / Henry Arnold.

Henry Arnold heeft voor zijn spel in deze aflevering weer de nodige kritiek gekregen. Enkele aanmerkingen in de Duitse discussie: een schooljongen, iemand met een eenheidsuitdrukking op zijn gelaat, grijnzend als iemand uit een tekenstrip; eerder dom dan geniaal. Wat heeft het voor nut iemand de haren grijs te verven, als er jonge ogen onder zitten?

Iets meer serieuze kijkers kijken naar de rol die hij moet spelen. Ze stellen vast dat Herman bijna steeds zwaarmoedig is, of is het passiviteit? In essentie ontbreekt bij hem de drive om af en toe in te grijpen, stelling te nemen en gevoelens te tonen. Er is sprake van bewegingsloosheid. Hij staat als een kind met grote ogen naar het gebeuren te kijken. Men zou hem soms door elkaar willen schudden, zodat hij eindelijk reageert, protesteert. O.i.d. In plaats daarvan zien wij voortdurend een gelijkmatige mimiek, vaak gepaard gaand met een flauwe glimlach, ook op momenten dat het minder passend is.

Gaat het hier om een probleem van de acteur of is het juist opzet van Reitz geweest om hem zo neer te zetten?

Men mag gerust zeggen dat Henry Arnold niet de ideale vormgever was voor de rol van Herman. Maar het is de vraag in hoeverre dat aan hem persoonlijk kan worden toegerekend.

Wil ER ons zeggen dat het nu eenmaal zo is in het leven, dat men slechts kan toekijken wat er gebeurt. Herman gaat door met zijn muziek. Het schijnt het enige te zijn dat hem interesseert. Het is de stroom van zijn leven, daar houdt hij aan vast. Daarnaast schijnt hij alleen te registreren wat er gebeurt. Zeer kortzichtig, maar ja, misschien huilt hij wel af en toe.

In een interview met R.A.M. op de Nederlandse televisie, komt het als volgt naar voren:

RAM: De hoofdfiguur in uw film is sympathiek, maar kan zich wel met hem identificeren, maar toch blijft hij een raadsel. Wie is hij precies?

ER: Dat komt omdat hij een kunstenaar is. Dat maakt hem raadselachtig. Dat heeft hij nodig voor zijn artistieke ontwikkeling. Hij is steeds in ontwikkeling; steeds op zoek naar zichzelf.

RAM Maar hij geeft zijn kunst toch op voor de liefde?

ER Dat is steeds de vraag. Heeft men een stukje ongeluk nodig om creatief te zijn? Of anders gezegd: haalt geluk de creativiteit onderuit? De liefde tussen Herman en Clarissa is voor mij altijd een centraal thema geweest. Het belangrijke daarbij is dat beide partners, man en vrouw tegenover elkaar altijd een raadsel moeten blijven, Dat is de eigenlijke stimulans voor de liefde. Je moet iemand tegenover je hebben die je nooit helemaal kent.

5.2.9. Henry Arnold over de figuur Herman

Henry Arnold: De figuur van Herman in H3 was voor mij weer een ontdekking. Het was maar in beperkte mate een steun dat ik hem ook in DZH gespeeld heb, want hij is –in mijn ogen– een totaal ander mens geworden. Niet alleen omdat hij nu een stuk ouder is dan ik zelf ben, maar ook omdat zijn kijk op de wereld zo is veranderd. Ik moest me echt opnieuw inleven in dit personage. Herman is vooral een dromer, iemand die zich buiten het dagelijks gewoel houdt. Hij geeft zichzelf niet bloot. Deze Herman wordt getekend door het feit dat behoefte heeft om tot rust te komen, zich ergens te vestigen. Hij heeft zijn drang om vooruit te komen in de wereld verloren; hij hoeft niet meer verder te komen in de kunst, in de muziek. Dat heb ik geaccepteerd, omdat het verhaal nu eenmaal zo gaat, maar het is vreemd aan mijn eigen instelling. Ik hoop niet dat ik zelf zo ben, ook niet als ik 50 of 60 wordt.